

การวิเคราะห์การจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตยอย่างต้นแบบ
ในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยอย่าง

AN ANALYSIS OF EDUCATIONAL MANAGEMENT FOR PRESCHOOLERS IN BEST PRACTICE
DEMOCRACY SCHOOL UNDER DEMOCRACY SCHOOL PROJECT

นางสาวจूरรัตน์ สาคกร *

Jureerat Sakorn

ดร.อัญมณีบุญเชื้อ **

AnyamaneeBoonsue, Ph.D.

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตยอย่างต้นแบบในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยอย่างใน 2 ด้าน คือ ด้านการบริหาร และด้านการนำไปปฏิบัติ โรงเรียนพหุกรณีศึกษาประกอบไปด้วย 1 โรงเรียนในจังหวัดกรุงเทพฯ และ 5 โรงเรียนในจังหวัดอื่น คือ จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดชุมพร และจังหวัดลพบุรี ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้บริหาร จำนวน 6 คน ครู 14 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วย การสัมภาษณ์ การสังเกต และวิเคราะห์เอกสารผลการวิจัยพบว่า

ด้านการบริหาร: 1) การกำหนดแผนงานและนโยบาย ประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงาน โดยคำนึงถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน คือ คารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม การออกแบบและการจัดลำดับแผนงาน พบว่า มีการเตรียมโครงการเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยในเด็ก การนิเทศติดตามการดำเนินงานตามโครงการ พบว่า มีการใช้แบบรายงานเสนอต่อผู้บริหาร และการประเมินผลและสรุปผลการดำเนินงาน พบว่า ประเมินผลจากครูและผู้รับผิดชอบโครงการในรูปแบบการรายงานผล 2) งานด้านบุคลากร ประกอบด้วย การแต่งตั้งคณะกรรมการในโครงการ พบว่า แต่งตั้งคณะกรรมการโครงการ โดยระบุเป็นตำแหน่งและเสนอให้ผู้บริหารทำการอนุมัติ การระดมความคิดแจกแจงหน้าที่รายละเอียดของงาน พบว่า มีการประชุมคณะกรรมการเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงาน การจัดสัมมนาทางวิชาการ พบว่า ครูได้รับการจัดอบรมโดยทางโรงเรียนเป็นผู้จัดขึ้น มีเนื้อหาหลักของการอบรม คือ การปลูกฝังให้เด็กมีพฤติกรรมประชาธิปไตยสำหรับเด็กอนุบาล และการส่งบุคลากรเข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาความรู้พฤติกรรมเกี่ยวกับการสอนและการปฏิบัติ ไม่พบว่าผู้บริหารส่งครูในระดับอนุบาลเข้าร่วมอบรมกับหน่วยงานต้นสังกัด 3) งานทรัพยากร ประกอบด้วย การจัดนิทรรศการ พบว่า มีการจัดทำเอกสารแนะนำศูนย์การเรียนรู้ประชาธิปไตย เอกสารประกอบโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยอย่าง พบว่า มีการจัดทำแผน

แนะนำโครงการ การจัดเวทีการแสดงและการประกวด ไม่พบว่ามีการจัดในระดับอนุบาล และการจัดฐานกิจกรรมต่าง ๆ ไม่พบว่ามีการจัดในระดับอนุบาล 4) การเงินและงบประมาณ ประกอบด้วย การจัดทำงบประมาณ พบว่า มีการเสนองบประมาณโดยแจกแจงกิจกรรมที่อยู่ภายใต้โครงการและระบุยอดเงิน และการสรุปยอดเงินแจ้งจากแต่ละโครงการ พบว่า มีการสรุปค่าใช้จ่ายโดยแจกแจงจำนวนเงินรายรับและรายจ่าย

ด้านการปฏิบัติ: 1) การจัดการเรียนการสอนประชาธิปไตยในหน่วยการเรียนรู้ 2) การฝึกปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน 3) การประยุกต์ใช้และขยายผลประชาธิปไตยในชุมชน 4) การนำหลักประชาธิปไตยมาประยุกต์ในเชิงสร้างสรรค์ มีความคล้ายคลึงกัน มีความแตกต่างกันในรายละเอียดขององค์ประกอบรูปแบบการสอน

* นิสิตมหาบัณฑิตสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: bumz_ji@hotmail.com

**อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address: teacherpinny@gmail.com

ISSN1905-4491

Abstract

The purpose of this qualitative research was to analyse of educational management for preschoolers in best practice democracy schools under the democracy school project in 2 aspects; management and practice. Multiple case studies were examined to review the best practice democracy schools in 2012. These schools consisted of one school in Bangkok and one school each in Nakhonpathom, Suphanburi, Ratchaburi, Chumphon and Lopburi provinces in Thailand. The research participants consisted of 6 school administrators and 14 preschooler teachers. The research tools included interview, observation, and documentation. The research results were as follows:

For the management aspect, it was found that the objective plan and policies consisted of democratic behaviors in 3 aspects which were the respect of rights, fellowship and intelligence fair. In the designing and sequencing of the operational plan, it was found that schools had projects for developing democratic behaviors. In supervising the operation of projects, it was found that teachers concluded the results of the projects by writing the project conclusion reports and reported to them to the school administrators. In evaluating and concluding the projects, it was found that the evaluation was performed by teachers and committees who were responsible for the projects.

The personnel aspect was found to consist of assigning committees by first assigning positions and then asking for approval. Then, brainstorming was practiced in meetings to set

up a working plan. They set implementation guidelines for the academic seminars that teachers had been trained for with the school to focus on instilling democratic behaviors in students. The send personnel to attend training to expand their knowledge about the behavior and practice of teaching. Note that the administration sent teachers to kindergartens to attend training agencies. The exhibition has found documentation of democracy center. The democratic school project prepared brochures introducing the democratic school project. The stage of the contest there was no organized in kindergarten. The activities there was no organized in kindergarten. Budgeting found that the proposed budget by activity and specify the amount. A summary report from the project showed the amount of distributions paid including income and expenses.

For the practice aspects, it was found that: 1) The teaching of democracy in the unit 2) Democratic practice in the school 3) the application and extension of democracy in the community 4) bringing democracy to adapt creatively are similarities there are differences in the details of the teaching model.

คำสำคัญ: การจัดการศึกษา/ เด็กอนุบาล/ ประชาธิปไตย/ โรงเรียนประชาธิปไตย

KEYWORDS: EDUCATIONAL MANAGEMENT/ PRESCHOOLERS/ DEMOCRACY/ DEMOCRACY SCHOOL

บทนำ

ประชาธิปไตย เป็นแนวคิดการบริหารดูแลประเทศที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดในสังคมโลกปัจจุบัน มีสาระสำคัญที่ให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนเพื่อประชาชนและโดยประชาชน ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพ ในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองและชุมชนสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างไรก็ตามแนวคิดประชาธิปไตยจะเป็นจริงได้ คุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน ประชาชนต้องมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อส่วนรวมอย่างจริงจัง ทั้งนี้เครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตย คือ การศึกษาเรียนรู้การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมหรือวิถีชีวิตประชาธิปไตย และพัฒนาสังคมให้มีความยั่งยืนผาสุก (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และกระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

การยอมรับในความแตกต่าง การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นและการรับผิดชอบต่อสังคมอันเป็นลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยนั้นไม่ใช่เรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ หากจะต้องมีการจัดการเรียนรู้และการให้การฝึกฝนความเป็น “พลเมือง” จึงจะสามารถทำให้เกิดขึ้นมาได้ ประเทศที่เคยล้มเหลวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมาแล้ว ดังเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนี สามารถประสบความสำเร็จกับการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยในทุกวันนี้ได้นั้นก็เพราะประเทศเหล่านั้นตระหนักว่าประชาธิปไตยไม่ได้เกิดขึ้นมาเอง จึงมีการจัด “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็น

พลเมือง” (Civic Education) เพื่อสอนและฝึกฝนคนของเขาให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยเริ่มสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลและระดับประถมศึกษาต่อเนื่องไปจนจบระดับมัธยมศึกษา โดยหลายประเทศมีการเรียนเรื่องดังกล่าวไปถึงในระดับมหาวิทยาลัย (ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2552)

ประเทศไทยมีระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คนไทยต้องเข้าใจเรื่องสิทธิเสรีภาพจึงจะสามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรูปแบบของวิถีประชาธิปไตยนั้นขึ้นอยู่กับกำกับการบ่มเพาะวิถีคิดและวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว และครู จนกลายเป็นวิถีประชาธิปไตย (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554) แต่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ายังมีปัญหาความไม่เข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยของคนไทยจำนวนหนึ่ง เช่น ความเข้าใจในเรื่องการมีอำนาจในการตัดสินใจของประชาชนตามเสียงข้างมาก ทำให้นำไปสู่การเกิดความขัดแย้งและความวุ่นวายทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากการการนำเสนอของสื่อต่าง ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาให้เด็กและเยาวชนมีความรู้และความเข้าใจเรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพราะเด็กเหล่านี้คือความหวังในอนาคตของประเทศไทย (สร อักษรสกุล, 2552) ดังที่ สาโรช บัวศรี (2544) กล่าวว่าประชาธิปไตยในอุดมคติ คือ การที่มนุษย์มีศรัทธา มีความเชื่อมั่นในสติปัญญา มีเหตุผล มีอิสรภาพและมีเสรีภาพ โดยบุคคลควรร่วมกันแสดงออกถึงการอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและใจ การเคารพในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความสุขของส่วนรวม และมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้พลเมืองมีรูปแบบการดำเนินชีวิตดังกล่าวด้วยความเชื่อมั่นว่าจะเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความสุขตั้งแต่ในระดับครอบครัว สังคมและประเทศชาติต่อไป

การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการสอนประชาธิปไตยตั้งแต่เด็กเริ่มเข้าโรงเรียนเพื่อให้ทราบและตระหนักว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงเป็นอย่างไร ควรพัฒนาเด็กให้มีความเป็นประชาธิปไตยเป็นลักษณะนิสัยไปในทิศทางที่เหมาะสมอย่างไร (สาโรช บัวศรี, 2544) ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีบทบัญญัติและแนวนโยบายที่สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะมาตราที่ 7 ที่ระบุว่า “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 3)

European Union (2008) ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยสำหรับเด็กอนุบาลไว้ว่า ประชาธิปไตยสำหรับเด็ก คือ การมีส่วนร่วมที่เด็กเป็นส่วนหนึ่งของสังคม อย่างไรก็ตามการปลูกฝังเรื่องประชาธิปไตยควรมีลักษณะของการเป็นประชาธิปไตยในวิถีชีวิตเพราะการปลูกฝังให้เด็กรักประชาธิปไตยนั้นต้องอยู่ในวิถีชีวิตของพวกเขาและควรเป็นกระบวนการที่ได้รับการพัฒนาตั้งแต่เยาว์วัย (วันเพ็ญ สุทธากาศ, 2552) เพื่อให้เด็กคุ้นเคยกับ

กระบวนการทางประชาธิปไตย การตระหนักถึงสิทธิมนุษยชน การได้รับการกล่อมเกลาให้เห็นถึงคุณค่าของประชาธิปไตย ซึ่งจะนำไปสู่การเคารพในการตัดสินใจของตนเองและผู้อื่น (Nalbantoglou et al., 2015)

ประชาธิปไตยกับเด็กอนุบาลจึงเป็นเรื่องที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น เพราะเรื่องของประชาธิปไตยไม่สามารถเกิดขึ้นได้เอง แต่ต้องเกิดจากความตั้งใจที่จะให้เกิดขึ้นและจำเป็นจะต้องมีหน่วยงานสนับสนุนการประยุกต์หลักประชาธิปไตยกับการเรียนการสอนในระดับอนุบาล โรงเรียนจึงนับเป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ที่มีหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมและจัดการเรียนรู้ให้เด็กตระหนักถึงความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ด้วยการให้เด็กได้เรียนรู้ทฤษฎีควบคู่ไปกับการปฏิบัติในชีวิตจริง (Moss, 2007)

จากเหตุผลที่กล่าวมา โรงเรียนจึงควรปลูกฝังด้วยการให้เด็กได้เรียนรู้การปฏิบัติในชีวิตจริง พร้อมทั้งนำรูปแบบประชาธิปไตยมาใช้ในโรงเรียนอันเป็นการเตรียมความพร้อมให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตและเป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปใช้ในสังคมและชุมชน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2554) ดังที่ Baker (2013) กล่าวว่า เด็กเล็กจะเปิดรับกับความหลากหลายมากกว่าเด็กที่โตแล้วหรือผู้ใหญ่ ดังนั้นการเปิดโอกาสให้เด็กจัดการกับปัญหาเรื่องความแตกต่างจากความหลากหลายได้เร็วเท่าไร เด็กจะมีความเคารพในความแตกต่างมากขึ้นเท่านั้น การให้เด็กได้มีโอกาสเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมในสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง ได้วางแผนเลือกที่จะเล่น ได้ตัดสินใจพูดและสะท้อนความคิดรวมถึงการให้เหตุผลกับสิ่งที่ตนเองทำ การเข้าใจตนเองและผู้อื่น สิ่งเหล่านี้ทำให้โรงเรียนอนุบาลสามารถเป็นแหล่งส่งเสริมความเป็นพลเมืองแห่งแรกของเด็กได้ การปลูกฝังลักษณะนิสัยของการเป็นพลเมืองดังกล่าวนั้นจำเป็นต้องทำตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ซึ่งจะได้ผลดีมากกว่าการที่ส่งเสริมเมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว (Nalbantoglou et al., 2015) ดังที่ Kymlicka (1995) กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองไม่ได้หมายถึงการมีสิทธิและครอบครองในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่หมายถึงการรู้สึกรู้ว่าตนเองมีส่วนร่วมในชุมชนทางการเมือง ซึ่งสำหรับเด็กวัยอนุบาลนั้น Lister (2007) กล่าวว่า การที่เด็กจะสามารถเป็นพลเมืองที่ดีได้นั้นจำเป็นต้องได้รับการวางรากฐานมาตั้งแต่วัยเล็ก ๆ สำหรับการจัดการศึกษาในระดับอนุบาลของไทยนั้นหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย 2546 (กรมวิชาการ, 2546) ได้ระบุคุณลักษณะของเด็กวัย 3-6 ปี ในหลักสูตร คือ วัยอนุบาลเป็นวัยที่เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กวัยนี้จึงชอบเล่นเป็นกลุ่มมากกว่าเล่นคนเดียว รวมถึงเป็นวัยที่ต้องการตัวแบบด้านสังคมและจริยธรรม อีกทั้งยังมีมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยในข้อที่ 8 ระบุว่า เด็กควรที่จะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2546) นอกจากนี้เด็กยังสามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้ รู้จักใช้คำถามเล่านิทานหรือเล่าสิ่งที่ตนคิดได้สามารถหาเหตุผลอ้างอิงได้มีความเชื่อมั่นในความคิดของตนเองและเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ องค์ประกอบ ลักษณะประชาธิปไตยดังกล่าว จึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัยที่สามารถ พัฒนาให้เกิดขึ้นได้ในประเทศไทย

โครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง เป็นโครงการที่จัดตั้งโดยคณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อให้เด็กและเยาวชนในโรงเรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย โดยได้ดำเนินการให้เด็กมี

พฤติกรรม และคุณลักษณะเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง 3 ด้าน คือ ปัญญาธรรม คารวะธรรม และสามัคคีธรรม อย่างเหมาะสมกับวัยและระดับการศึกษา (คณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย, 2556) หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับ สาโรช บัวศรี (2544) ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของลักษณะประชาธิปไตยไว้ 3 ประการ ได้แก่ การเคารพซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่เรียกว่าคารวะธรรม การแบ่งปันกัน ร่วมงานกันเรียกว่าสามัคคีธรรม และมีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาหรือที่เรียกว่าปัญญาธรรม ดังนั้น ลักษณะกิจกรรมโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง จึงเน้นการเคารพสิทธิส่วนบุคคล การร่วมมือร่วมใจ ประสาน เพื่อส่วนรวม และการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาาร่วมกัน (คณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย, 2556) ซึ่งการดำเนินโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง พบว่า มีโรงเรียนที่ได้รางวัลโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบประจำปีพุทธศักราช 2555 มีจำนวนทั้งสิ้น 7 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีจำนวน 2 โรงเรียนในสังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน มีจำนวน 3 โรงเรียนในสังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร มีจำนวน 1 โรงเรียน และโรงเรียนในสังกัดกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น มีจำนวน 1 โรงเรียน

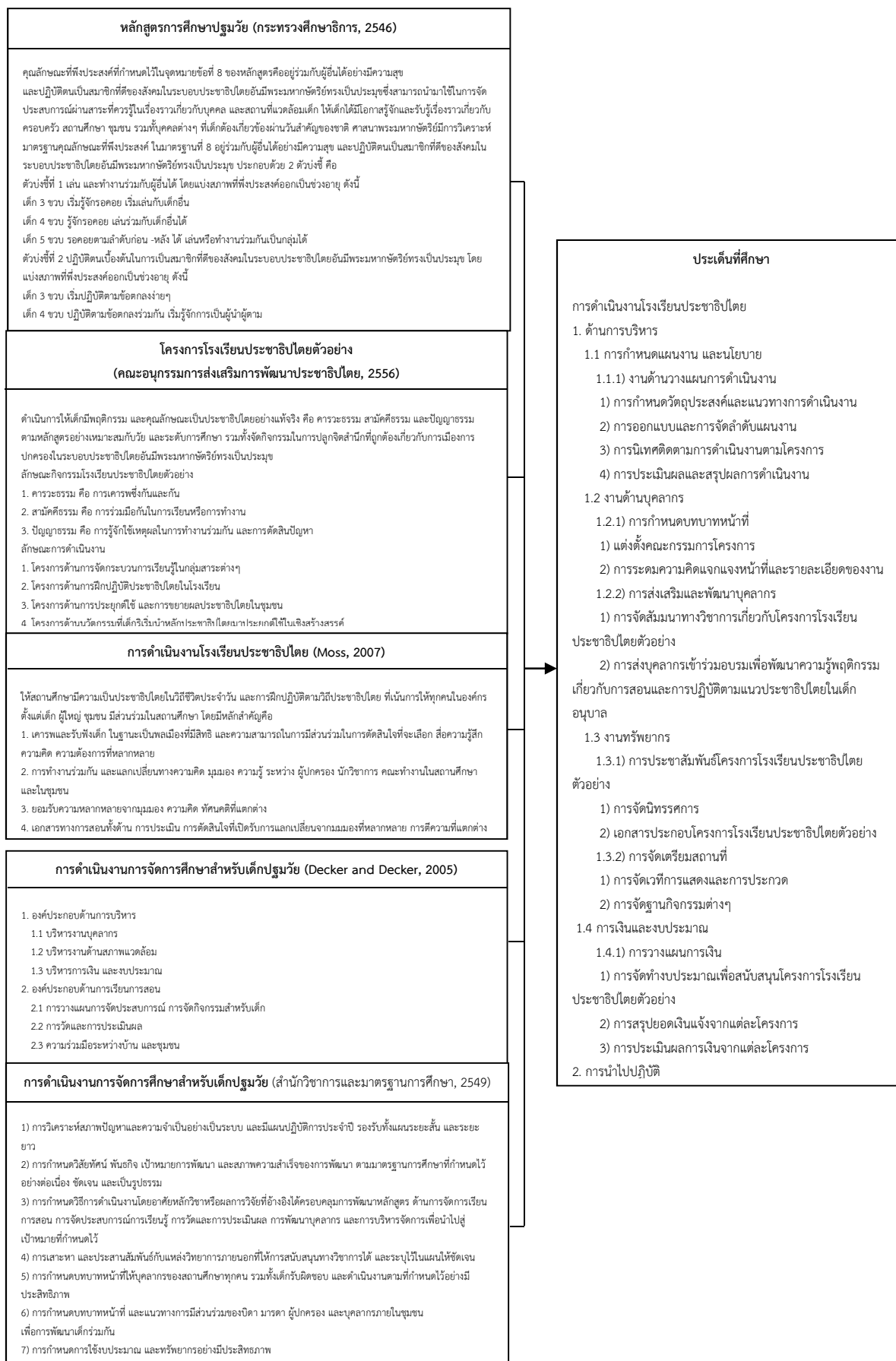
ปัจจุบันสังคมไทยกำลังตื่นตัวและให้ความสำคัญในเรื่องประชาธิปไตยกันอย่างมาก อีกทั้งปัจจุบันยังไม่มี การวิเคราะห์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบใน โครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง โดยเฉพาะยังขาดข้อมูลในการด้านการบริหารและด้านการนำไป ปฏิบัติ และผู้วิจัยเชื่อว่าข้อมูลในส่วนดังกล่าวข้างต้นจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้บริหารโรงเรียนและครูที่สนใจ เข้าร่วมโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง หรือสนใจพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยให้แก่เด็กและ เยาวชน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตย ตัวอย่างต้นแบบในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดของ Decker and Decker (2005) ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ ด้านองค์ประกอบด้านการบริหาร ได้แก่ การบริหารงานบุคลากร การ บริหารงานด้านสภาพแวดล้อม การบริหารการเงินและงบประมาณ และด้านองค์ประกอบด้านการเรียนการ สอน ได้แก่ การวางแผนการจัดประสบการณ์ การจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก การวัดและการประเมินผล ความ ร่วมมือระหว่างบ้าน และชุมชน การบริการด้านโภชนาการ และการดูแลด้านความปลอดภัย เพื่อให้ดำเนินงาน การจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยอนุบาลได้อย่างมีคุณภาพ และเกิดความพร้อมในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นใน สังคมอย่างมีความสุข และเป็นการพัฒนาผู้เรียนอย่างเหมาะสม รวมถึงเป็นรากฐานที่ดีในการดำเนินชีวิตได้ อย่างเต็มศักยภาพสืบต่อไปในสังคมแบบประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะการบริหารจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตย ตัวอย่างต้นแบบในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง
2. เพื่อศึกษาลักษณะการปฏิบัติตามแนวทางของโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบในโครงการ โรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยอนุบาล

แผนภาพ 1กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง ในด้านการบริหาร และด้านการนำไปปฏิบัติ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา (Multiple case study research) ซึ่งวิธีดำเนินการวิจัยในครั้งนี้สามารถอธิบายรายละเอียดได้ ดังนี้

1. การศึกษาและรวบรวมข้อมูลก่อนลงภาคสนาม

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา รวมถึงระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการศึกษาข้อมูลข้างต้น ช่วยให้ผู้วิจัยมองเห็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา และสังเคราะห์เป็นฐานแนวคิดสำหรับสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการนำไปสู่การดำเนินการวิจัย รายละเอียดการศึกษามีดังนี้

1.1 การเลือกพื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยเริ่มต้นศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง พบว่า โรงเรียนที่ได้รางวัลโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบในปี พ.ศ. 2555 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีจำนวน 2 โรงเรียน โรงเรียนในสังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน มีจำนวน 2 โรงเรียน โรงเรียนในสังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร มีจำนวน 1 โรงเรียน และโรงเรียนในสังกัดกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น มีจำนวน 1 โรงเรียน รวมทั้งหมด 6 โรงเรียน

1.2 การกำหนดผู้ให้ข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาโรงเรียนกรณีศึกษา ศึกษาในประเด็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหาร และด้านการนำไปปฏิบัติ ในโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง ดังนั้น การกำหนดผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลออกเป็น 3 แหล่ง ดังนี้

1) แหล่งข้อมูลจากเอกสาร ประกอบด้วยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดแผนงาน และนโยบายงานด้านบุคลากร งานทรัพยากร การเงิน และงบประมาณ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร

2) แหล่งบุคคลประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลหลัก คือผู้บริหารโรงเรียน ครูประจำชั้นในระดับอนุบาล 1 อนุบาล 2 และอนุบาล 3 ในโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบ

ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนละ 1 คน สัมภาษณ์ ครูประจำชั้นระดับอนุบาล การเลือกครูผู้ให้ข้อมูลมาจากรูปแบบ Snow ball sampling technique จากผู้บริหารโรงเรียน โดยเลือกจากครูทุกระดับ ระดับชั้นละ 1 คน รวมเป็นจำนวนประมาณ 2-3 คน ต่อ 1 โรงเรียน

3) แหล่งเหตุการณ์ ประกอบด้วย การสังเกตพฤติกรรมของกรณีศึกษาจากกิจกรรมในระดับอนุบาล สังเกตกิจกรรมภายในชั้นเรียน และสังเกตกิจกรรมภายนอกชั้นเรียน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย คือ การสัมภาษณ์ การสังเกต และการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการศึกษาครบถ้วน ครอบคลุม มีอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการวิจัย ได้แก่ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างโดยสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนละ 1 คน สัมภาษณ์ ครูประจำชั้นระดับอนุบาล ระดับชั้นละ 1 คน

2.2 การสังเกต (Observation)

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมโดยผู้วิจัยทำการสังเกตกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ของครูด้วยการสังเกตครูวันละ 1 ท่าน

2.3 การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis)

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้องจากแผนการสอน โครงการที่เกี่ยวข้อง และทำการวิเคราะห์เอกสารในช่วงเข้าถึงง่าย โดยนัดหมายเวลาเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลตามความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร แบบสัมภาษณ์ครู แบบสังเกต และแบบวิเคราะห์เอกสาร มีรายละเอียดดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารเป็นแนวการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล และตอนที่ 2 ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการวิเคราะห์การจัดการศึกษาในระดับอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตย ตัวอย่างต้นแบบในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

3.2 แบบสัมภาษณ์ของครูในระดับอนุบาลเป็นแนวการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ และตอนที่ 2 ข้อคิดเห็นของผู้วิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์การจัดการศึกษาในระดับอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

3.3 แบบสังเกตการจัดการเรียนการสอนในระดับอนุบาลเป็นแนวการสังเกตแบบบันทึกการสังเกต โดยผู้วิจัยทำการสังเกตการสอนของครู และทำการบันทึกรายละเอียดเพิ่มเติมแบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการสังเกต และตอนที่ 2 การสังเกตเกี่ยวกับการวิเคราะห์การจัดการศึกษาในระดับอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง

3.4 แบบวิเคราะห์เอกสารเป็นแนวการวิเคราะห์ข้อมูลจากการกำหนดแผนงานและนโยบาย งานด้านบุคลากร งานทรัพยากร การเงินและงบประมาณ เพื่อศึกษาโครงสร้างด้านการบริหาร

4. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลซึ่งได้แก่ การลดทอนข้อมูล การตรวจสอบสามเส้า การตรวจสอบจากการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

4.1 การลดทอนข้อมูล (Data Reduction)

จากการบันทึกข้อมูลในแต่ละวัน ผู้วิจัยนำข้อมูลมาอ่านทบทวน และลงความคิดเห็น หลังจากนั้น ผู้วิจัยเลือกจุดที่น่าสนใจให้เหลือเฉพาะที่มีความหมายสำคัญตรงตามประเด็นที่ศึกษา จากนั้นผู้วิจัยคัดแยกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกในการค้นหาและตรวจสอบข้อมูล

4.2 การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเป็นการตรวจสอบด้านข้อมูล คือ แหล่งสถานที่และแหล่งจากบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากการสัมภาษณ์ การสังเกต โดยผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์ ความสอดคล้อง และความขัดแย้งของข้อมูล

4.3 การตรวจสอบการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลที่เก็บได้จาก 3 เครื่องมือ จากผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์อย่างละเอียดนำไปให้ผู้ให้ข้อมูลพิจารณาข้อมูลเป็นจริงกับข้อมูลที่ให้ผู้วิจัย (Member checking) ดูว่าผู้วิจัยตีความถูกต้องหรือไม่

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การใช้หลักของการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการมองภาพองค์รวม การอธิบายบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ ทศนคติของผู้คนที่อยู่ในเหตุการณ์ ซึ่งมีส่วนกำหนดและตีความหมายปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์นั้นด้วย ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละโรงเรียนด้วยวิธีการ ดังต่อไปนี้

5.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

เป็นวิธีวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยใช้สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร เช่น แบบรายงานโครงการ โรงเรียนประชาธิปไตย โดยการวิเคราะห์เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของสนามวิจัยแต่ละแห่ง เป็นต้น

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction)

ผู้วิจัยได้ข้อมูลมา จึงนำมาวิเคราะห์มองหาความหมาย ความคล้ายคลึง ความแตกต่างซึ่งเป็นข้อสมมติฐานชั่วคราวและเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน จนสามารถหาหลักฐานยืนยันจากข้อมูลจากแหล่งอื่นมายืนยัน จากข้อสรุปย่อย ๆ ไปสู่ข้อสรุปใหญ่ โดยจำแนกความเหมาะสมของข้อมูล

5.3 การนำเสนอผลการวิจัย

ในการศึกษาค้นหานำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณา พรรณวิเคราะห์ และผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 ด้านการบริหาร ประเด็นที่ 2 ด้านการนำไปปฏิบัติ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ประเด็น คือประเด็นด้านการบริหาร และประเด็นด้านการนำไปปฏิบัติ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านการบริหาร

จากการเก็บข้อมูลด้านการบริหารโดยใช้การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เอกสาร ได้สรุปผลแจกแจงเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดแผนงาน และนโยบาย ประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงาน การ

ออกแบบและการจัดลำดับแผนงาน การนิเทศติดตามการดำเนินงานตามโครงการ และการประเมินผลและสรุปผลการดำเนินงาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงาน ทุกโรงเรียนมีแนวทางการกำหนดวัตถุประสงค์ โดยการคำนึงถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการระดมความคิด ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรม โดยมีการประชุมบุคลากรเพื่อร่วมกันศึกษาข้อมูลของโครงการ เข้าใจถึงเป้าหมายเดียวกัน และการแบ่งงานในแต่ละสายชั้น รวมถึงการกำหนดครูผู้รับผิดชอบในโครงการ

1.2 การออกแบบและการจัดลำดับแผนงาน จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พบว่า รูปแบบที่พบมากที่สุดคือการเตรียมโครงการที่จะจัดขึ้นเกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยในเด็กและพบน้อยที่สุด คือ การประชุมบุคลากร เพื่อให้เข้าใจถึงเป้าหมายของโครงการ

1.3 การนิเทศติดตามการดำเนินงานตามโครงการ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พบว่า มี 2 รูปแบบ โดยรูปแบบที่พบมากที่สุด คือ รูปแบบที่ 1 การใช้แบบรายงานผลของครูผู้รับผิดชอบจากการประชุมกันระหว่างบุคลากรและเสนอต่อผู้บริหาร รองลงมาคือ รูปแบบที่ 2 การใช้แบบรายงานผลและการนิเทศ

1.4 การประเมินผลและสรุปผลการดำเนินงาน จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พบว่า มี 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 การใช้แบบรายงานผลของครูผู้รับผิดชอบจากการประชุมกันระหว่างบุคลากรและเสนอต่อผู้บริหาร รองลงมาคือ รูปแบบที่ 2 การใช้แบบรายงานผลและการนิเทศ

2. งานด้านบุคลากร ประกอบด้วย การแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการ การระดมความคิดแจกแจงหน้าที่และรายละเอียดของงาน การจัดสัมมนาทางวิชาการ และการส่งบุคลากรเข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาความรู้พฤติกรรมเกี่ยวกับการสอนและการปฏิบัติ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การแต่งตั้งคณะกรรมการ จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า มีการแต่งตั้งครูให้เป็นคณะกรรมการโครงการ ซึ่งดำเนินการโดยฝ่ายกิจการนักเรียนและเสนอให้ผู้บริหารทำการอนุมัติ

2.2 การระดมความคิดแจกแจงหน้าที่รายละเอียดของงาน จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า มีขั้นตอนการประชุม/วางแผนกิจกรรมในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง แจกแจงหน้าที่รายละเอียดของงาน โดยแต่งตั้งคณะกรรมการ การประชุมคณะกรรมการเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงาน การดำเนินกิจกรรมตามที่ได้วางแผนกิจกรรมในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง และประเมินผล/รายงานผล

2.3 การจัดสัมมนาทางวิชาการ จากการสัมภาษณ์ครูในระดับอนุบาล 1 อนุบาล 2 และอนุบาล 3 ของทุกโรงเรียน พบว่า ครูทุกโรงเรียนได้รับการจัดอบรมโดยทางโรงเรียนเป็นผู้จัดขึ้น ปลุกฝังให้เด็กมีพฤติกรรมประชาธิปไตยใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการระดมความคิด ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรม

2.4 การส่งบุคลากรเข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ พฤติกรรมเกี่ยวกับการสอนและการปฏิบัติ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครู ทั้ง 6 โรงเรียน ไม่พบว่ามีบุคลากรเข้าร่วมอบรมกับต้นสังกัด

3. งานทรัพยากร ประกอบด้วย การจัดนิทรรศการ เอกสารประกอบโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง การจัดเวทีการแสดงและการประกวด และการจัดฐานกิจกรรมต่าง ๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การจัดนิทรรศการ จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า มีการจัดทำเอกสารแนะนำศูนย์การเรียนรู้ประชาธิปไตย ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างที่โรงเรียนเข้าร่วม ประกอบด้วย หลักการและเหตุผลของโครงการ วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และวิธีดำเนินงาน

3.2 เอกสารประกอบโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า มีการจัดทำแผนพื้บแนะนำโครงการ ซึ่งมีรายละเอียดพื้นฐานของโรงเรียน คำอธิบายวิถีชีวิตประชาธิปไตย ประกอบด้วย พฤติกรรมประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน และผลที่ได้รับจากการพัฒนากิจกรรมของโรงเรียน รวมถึงรางวัลต่าง ๆ ที่โรงเรียนได้รับจากการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง

3.3 การจัดเวทีการแสดงและการประกวด ไม่พบว่า มีการจัดเวทีการแสดงและการประกวดที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องประชาธิปไตยในระดับอนุบาล

3.4 การจัดฐานกิจกรรมต่าง ๆ ไม่พบว่า มีการจัดฐานกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องประชาธิปไตยในระดับอนุบาล

4. การเงินและงบประมาณ ประกอบด้วย การจัดทำงบประมาณ และการสรุบบยอดเงินแจ้งจากแต่ละโครงการ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 จัดทำงบประมาณ จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า มีผู้รับผิดชอบโครงการเขียนแบบเสนอ งบประมาณโดยแจกแจงกิจกรรมที่อยู่ภายใต้โครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างและระบุยอดเงินที่จะใช้ ในแต่ละกิจกรรมเพื่อเสนอต่อผู้บริหารให้อนุมัติงบประมาณ

4.2 การสรุบบยอดเงินแจ้งจากแต่ละโครงการ จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า ผู้รับผิดชอบสรุบบ งบประมาณ โดยได้สรุปค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานกิจกรรมที่อยู่ภายใต้โครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง มีการแจกแจงจำนวนเงินรายรับและรายจ่ายเพื่อเสนอต่อผู้บริหารให้ทราบ

ประเด็นที่ 2 ด้านการนำไปปฏิบัติ

จากการเก็บข้อมูลด้านการนำไปปฏิบัติโดยใช้การสัมภาษณ์และการสังเกต ได้สรุปผลแจกแจงเป็นราย ด้านทั้ง 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. การจัดการเรียนการสอนประชาธิปไตยในหน่วยการเรียนรู้ จากการสัมภาษณ์และการสังเกตครูในระดับ อนุบาล 1 อนุบาล 2 และอนุบาล 3 พบว่า เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ครูให้เด็กมีส่วนร่วมในการสร้างข้อตกลง ผ่านการพูดคุยโดยครูใช้คำถาม เช่น “ในการเรียนเราควรทำอะไรบ้าง” และมีการทบทวนข้อตกลงร่วมกัน โดย จัดกิจกรรมผ่านกระบวนการกลุ่ม ครูมอบหมายหน้าที่ให้เด็กตามความสมัครใจ

2. การฝึกปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน จากการสัมภาษณ์ครูในระดับอนุบาล 1 อนุบาล 2 และ อนุบาล 3 พบว่า เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีแนวทางการฝึกโดยครูจัดกิจกรรมที่让孩子ได้ฝึกการเป็นผู้นำผู้ตาม ในกิจกรรมตามแนวประชาธิปไตย เช่น กิจกรรมสวดมนต์เคารพธงชาติและนำสวดมนต์ โดยครูขออาสาสมัคร เด็กให้ออกมานำกิจกรรม และให้เด็กผลัดกันออกมาทำหน้าที่ผู้นำทุกคนโดยสลับกันไป รวมถึงจัดกิจกรรมให้ เด็กได้ใช้สิทธิของตนเองในการเลือกตั้ง

3. การประยุกต์ใช้และขยายผลประชาธิปไตยในชุมชน จากการสัมภาษณ์ครูในระดับอนุบาล 1 อนุบาล 2 และอนุบาล 3 พบว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีแนวทางการฝึกโดยพูดคุยปลูกฝังความรับผิดชอบในกฎเกณฑ์ ต่อหน้าที่ในสังคม เช่น การทิ้งขยะให้ถูกที่ หรือ งานของตนเองตามที่ได้รับมอบหมาย โดยใช้การเล่นิทานเป็น สื่อ ในส่วนที่ต่างกันคือ ครูในระดับอนุบาล 1 และอนุบาล 2 ใช้วิธีการเล่นิทานในการสอน ส่วนครูระดับ อนุบาล3 ใช้วิธีการสอนจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและใช้คำถาม

4. การนำหลักประชาธิปไตยมาประยุกต์ใช้ในเชิงสร้างสรรค์ จากการสัมภาษณ์ครูในระดับอนุบาล 1 อนุบาล 2 และอนุบาล 3 พบว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีแนวทาง โดยครูถามความสนใจในการขออาสาสมัคร และอธิบายจุดประสงค์ของกิจกรรมให้เด็กเข้าใจว่าตอนนี้เรามีกิจกรรมอะไร และทำเพื่ออะไร เช่น สื่อการ ธรรมรงค์ให้คนในชุมชนออกมาเลือกตั้ง โดยการทำป้ายการรณรงค์การเลือกตั้ง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์การจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยอนุบาลของโรงเรียนประชาธิปไตย ตัวอย่างต้นแบบในโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง มีข้อค้นพบที่น่าสนใจนำมาอภิปราย ดังนี้

1. หลักธรรมที่พบได้จากโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง

จากผลการวิจัย พบว่า คณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยในคณะกรรมการเอกลักษณ์ ของชาติ และสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ได้กำหนดลักษณะการดำเนินงานโดยกำหนดโครงการ ย่อยเป็น 4 โครงการที่อยู่ภายใต้โครงการเพื่อให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมประกอบไปด้วย 1) โครงการด้านการ จัดการเรียนการสอนประชาธิปไตยในหน่วยการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาส่งเสริมเด็กให้มีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย 2) โครงการด้านการฝึกปฏิบัติประชาธิปไตยในโรงเรียน เพื่อฝึกให้เด็กกล้าแสดงออกและรู้จักแลกเปลี่ยน ความเห็น 3) โครงการด้านการประยุกต์ใช้และขยายผลประชาธิปไตยในชุมชน เป็นการฝึกปฏิบัติ ประชาธิปไตยในโรงเรียนขยายผลสู่การพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชน 4) โครงการที่นำหลักประชาธิปไตยมา ประยุกต์ใช้ในเชิงสร้างสรรค์ สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและมีความยั่งยืน โดยรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนในทั้ง 4 โครงการย่อย มีความคล้ายคลึงกันในภาพรวม ครูสอดแทรกพฤติกรรมประชาธิปไตยในเด็ก อนุบาล โดยผ่านกระบวนการกลุ่มให้รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น และการตั้งคำถามของครูที่นำไปสู่การคิดของ เด็ก ซึ่งสอดคล้องกับ สาริธ บัชร (2520) ที่ได้กำหนดลักษณะของการเป็นประชาธิปไตยเอาไว้ให้เด็กได้ ปฏิบัติ 3 ประการ ดังนี้ 1) คารวะธรรม หมายถึง การให้เกียรติและเคารพแก่บุคคลทั้งปวง ดังนั้นในห้องเรียน ที่ถือหลักการอันนี้จะเห็นว่าครูเปิดโอกาสให้เด็กได้ซักถามและออกความคิดเห็น 2) สามัคคีธรรม หมายถึง ต้อง ให้ความร่วมมือร่วมแรงและแบ่งปันกัน ในห้องเรียนที่ถือหลักการอันนี้จะเห็นว่าเด็กช่วยกันทำงานเป็นกลุ่ม ฯลฯ 3) ปัญญาธรรม หมายถึง การยึดถือปัญหาหรือวิธีการแห่งปัญญาในการดำเนินสิ่งทั้งปวง โดยให้ถือ ปัญหาเป็นใหญ่ ในห้องเรียนที่ถือหลักการอันนี้จะเห็นว่าเด็กมีการค้นคว้า มีการสำรวจ มีการวิเคราะห์ข้อมูล หลายประการ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยในเด็กอนุบาลด้านคารวะธรรม เป็นหลักธรรมที่ พบว่ามีการปลูกฝังให้เด็กมากที่สุดในการโครงการด้านการจัดการเรียนการสอนประชาธิปไตยในหน่วยการเรียนรู้ โดยครูเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความแตกต่าง ซึ่งในปัจจุบันสังคมไทยเป็นสังคมแบบ

พหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทั้งเชื้อชาติ วิถีชีวิตและความเชื่อ ซึ่งปัญหาความแตกต่างนี้ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้ง่าย ครูจึงเน้นให้เด็กทำกิจกรรมแบบกลุ่มและให้เด็กได้มีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนเอง รวมถึงการรู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น สอดคล้องกับ นิติไทย นัมคณิสร์ (2554) ที่กล่าวว่า สังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง กลุ่มคนที่มีความหลากหลายทั้งเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ วิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีปฏิบัติที่มีความแตกต่างกัน และการศึกษาซึ่งเป็นตัวกำหนดให้บุคคลมีความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และการกระทำในลักษณะที่ต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโอกาสที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่การร่วมมือกันในประชาคมของประชาอาเซียน ที่มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างประเทศสมาชิกมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่สมาชิกในสังคมต้องเรียนรู้ทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคม เข้าใจระเบียบแบบแผนที่ควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นและนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยของการอยู่ร่วมกัน

2. บทบาทครูและสถานศึกษา

จากผลการวิจัย พบว่า ครูมีบทบาทต่อการปลูกฝังพฤติกรรมประชาธิปไตยโดยการเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงคะแนนเลือกตั้ง เพื่อให้เรียนรู้กระบวนการประชาธิปไตย การถามความคิดเห็นของเด็กให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูจัดขึ้น ส่งผลให้เด็กแสดงถึงพฤติกรรมประชาธิปไตย ซึ่งพบว่าการใช้คำถามกับเด็กเป็นกระบวนการที่พบเป็นหลัก ซึ่งลักษณะของคำถามเป็นคำถามปลายเปิด สอดคล้องกับ Bloom (อ้างถึงใน ทิศนา ขมมณี, 2550) ได้จัดจุดมุ่งหมายทางการศึกษาไว้ 3 ด้านคือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งในด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) Bloom ได้จัดระดับจุดมุ่งหมายตามระดับความรู้จากต่ำไปสูงไว้ 6 ระดับ คือ ระดับความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปใช้เป็นแนวในการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดในระดับที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ตัวอย่างเช่น เมื่อถามคำถามแล้วพบว่า เด็กมีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว ครูตั้งคำถามในระดับที่สูงขึ้น คือระดับความเข้าใจ หรือถ้าเด็กมีความเข้าใจแล้ว ครูก็ควรตั้งคำถามในระดับที่สูงขึ้นไปอีก คือระดับการนำไปใช้ ทั้งยังมีการเน้นจัดการเรียนการสอนแบบกลุ่ม ให้เด็กเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่นและมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ตามความสนใจเพื่อให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรม สอดคล้องกับ Danner (2012) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของเด็กในการตัดสินใจแบบประชาธิปไตยในโรงเรียนอนุบาล ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าโดยทั่วไปกิจกรรมการมีส่วนร่วมของเด็กที่จัดขึ้นนั้น ส่งผลให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นและมีประชาธิปไตยในเด็กอนุบาลเพิ่มขึ้นด้วยและป.มหาพันธ์ (2544) ได้กล่าวว่า โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความรู้ เกี่ยวกับการเมืองการปกครองแก่เด็กและเยาวชนที่จะเติบโตเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติต่อไปในอนาคต และการปลูกฝังคุณสมบัติที่ต้องการให้แก่เด็กควรปฏิบัติตน ดังต่อไปนี้ 1) ครู ต้องทำตนให้เป็นผู้มีทัศนคติที่ดีต่อการปกครอง ครูต้องแสดงตนว่ามีความสนใจเด็ก มีความยุติธรรมไม่ลำเอียง 2) ครูต้องทำตัวให้เป็นต้นแบบที่ดีของความเป็นประชาธิปไตย ดังนั้นในการสอนประชาธิปไตย ครูต้องทำตัวให้เป็นนักประชาธิปไตยทั้งในด้านการบริหารการปกครองและการเรียนการสอน รวมถึงใช้ชีวิตประจำวัน 3) ครูควรใช้วิธีการอบรมสั่งสอนทั้งอย่างจริงจังและไม่จริงจัง การสอนอย่างจริงจังใช้ในบทเรียนที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยตรง ส่วนการสอนอย่างไม่จริงจังนั้นสอนได้ในทุกโอกาสทั้งในกิจกรรมอื่น ๆ 4) ครูควรใช้การสอนโดยกระบวนการกลุ่ม กระบวนการประชาธิปไตยเป็นการปฏิบัติระหว่างกันของสมาชิกในกลุ่ม ด้วยเหตุนี้การปลูกฝังเรื่อง

ประชาธิปไตยให้แก่เด็กจึงต้องกระทำเป็นกลุ่ม 5) ครูควรใช้บรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยในโรงเรียนให้เป็นประโยชน์สำหรับการเรียนการสอน บรรยากาศในโรงเรียนกับบรรยากาศในครอบครัวมีความแตกต่างกันมาก บรรยากาศของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในโรงเรียนมีสภาพคล้ายบรรยากาศของความสัมพันธ์ระหว่างในสังคมมากที่สุด ควรนำเอาบรรยากาศของการปกครองในสังคมมาใช้ เช่น ให้มีการเลือกตั้งตัวแทนเด็ก

3. ความแตกต่างของการส่งเสริมประชาธิปไตยของเด็กแต่ละวัย

จากผลการวิจัย พบว่า ครูในระดับอนุบาลมีแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยให้แก่เด็กในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 อนุบาล 2 และอนุบาล 3 ได้แก่ การฝึกให้เด็กยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่าง ฝึกให้เด็กรู้จักวางแผนในการทำงานร่วมกัน ฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตาม และการฝึกให้เด็กตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจากการวิจัย พบว่า ระดับอนุบาล 3 มีการฝึกให้เด็กรู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามมากที่สุด ครูฝึกโดยการขออาสาสมัครเด็กให้ออกมานำกิจกรรม และยังพบในเรื่องความเป็นผู้นำที่มีความโดดเด่นสอดคล้องกับ Merrifield (1967) ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวของแต่ละคน โดยในสมัยก่อนเชื่อว่าความเป็นผู้นำเป็นผลมาจากพันธุกรรมคือเป็นสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด แต่ในปัจจุบันเชื่อว่าความเป็นผู้นำสามารถเรียนรู้และปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวของแต่ละคนได้ และสอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2546) ในเรื่องหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ได้ระบุมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในมาตรฐานที่ 8 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตัวบ่งชี้ที่ 2 ปฏิบัติตนเบื้องต้นในการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ที่ระบุว่า เด็กอายุ 5 ปี มีความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับสถานศึกษา

1. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหาร ควรดำเนินการจัดอบรมสัมมนาให้แก่ครูผู้สอนในระดับอนุบาล เรื่องการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องให้เด็กมีพฤติกรรมประชาธิปไตย
2. สถานศึกษาควรมีการจัดทำหลักสูตรการสอนที่บูรณาการความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็กอย่างชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนของครูให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาครั้งต่อไปเพื่อให้ได้ผลที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ควรทำการศึกษาในกรณีศึกษาที่ไม่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างควบคู่กันด้วย เพื่อเปรียบเทียบผลวิจัย
2. ควรทำการศึกษาในระดับชั้นอื่นในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง
3. ควรทำการศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตย ด้านการยอมรับ ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญารธรรม ในการบริหารสถานศึกษาควบคู่กันไปด้วย

4. ควรมีการศึกษาข้อมูลเชิงลึกโดยการใช้คำถามในระดับสูงและจัดลำดับของพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กอนุบาล

5. ควรมีการเก็บข้อมูลในแต่ละประเด็นด้วย 2 เครื่องมือขึ้นไปเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

รายการอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2546). *หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546*. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภาลาดพร้าว.
- คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย. (2556). *โครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง*. สืบค้นจาก <http://www.dla.go.th/upload/document/type2/2013/5/122071>
- ทิตินา แคมมณี. (2550). ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิติไทย นัมคณิสร์. (2554). *ทักษะสังคมพหุวัฒนธรรม*. สืบค้นจาก http://ge.kbu.ac.th/Download9_files/img/06.pdf
- ป. มหาจันทร์. (2544). *สอนเด็กให้เป็นประชาธิปไตย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์.
- ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล. (2552). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education): พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ "คน"*. สืบค้นจาก <http://www.fnfthailand.org/node/84>
- วันเพ็ญ สุทธากาศ. (2552). *คู่มือกิจกรรมประชาธิปไตย สอนอย่างไรเด็กไทยไม่โกง*. สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th/QoL/ViewNews.aspx?NewsID=9510000124913>
- สร อักษรสกุล. (2552). *เด็กและเยาวชนกับประชาธิปไตยในอนาคต*. สืบค้นจาก http://www.cpcs.nida.ac.th/home/index.php?option=com_content&view=article&id=116:2011-06-20-05-58-04&catid=41:2011-06-20-05-09-17&Itemid=38 [15 ธันวาคม 2556]
- สาโรช บัวศรี. (2520). *ความหมายของประชาธิปไตยในแง่ของการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- สาโรช บัวศรี. (2544). *ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยในการศึกษาปรัชญาการศึกษาประชาธิปไตย และจริยธรรม*. ใน สุนทร โคตรบรรเทา (บ.ก.), *รวมบทความและงานเขียนศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี: การศึกษาปรัชญาการศึกษา ประชาธิปไตย และจริยธรรม*. (88). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- สิริมา ญาณอนันตพงษ์. (2546). *ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางบ้าน โรงเรียน และท้องถิ่น ตามวิถีไทยที่ส่งผลต่อศักยภาพทางปัญญาของเด็กปฐมวัยในชนบท*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและกระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตยสำหรับครูผู้สอนชั้นระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สหยาบล้อกและการพิมพ์.

- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2554).
การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมค่าย. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ*.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2549). *แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา*.
 กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท.)
- Baker, F. (2013). Responding to the challenges of active citizenship through the revised UK early years foundation stage curriculum. *Early Child Development and Care*, 183(8), 1115-1132.
- Danner, S. (2012). Participation of children in democratic decision-making in kindergarten: Experiences in Germany and Lithuania. *Socialinis Darbas Social Work*.11(2), 411-420.
- Decker, A. C., & Decker, R. J. (2005). *Planning and Administering Early Childhood Programs*. (8th.ed). New Jersey: Pearson education.
- European Union. (2008). *Democracy at school and mutual understanding in the classroom*. Retrieved from <http://sw.lme.lausn.is/doc/908?download=false>
- Merrifield, C. W. (1967). *Leadership in Voluntary Enterprise*. New York: Oceania Publication.
- Moss, P. (2007). Bringing politics into the nursery. *European Early Childhood Education Research Journal*. 15(1), 5-20.
- Nalbantoglou, S. et al. (2015). Political socialization in the contemporary greek kindergarten views of kindergarten teachers and the readiness of preschoolers. *Journal of Education and Training*. 2(2), 180-202.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A liberal Theory of minority rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Lister, R. (2007). Why citizenship: Where, when and how children. *Theoretical Inquiries in Law*. 8(2), 693-718.